

B. STENGE CSABA

Dr. Szobonya Zoltán katonai pályafutása

Military career of dr. Zoltán Szobonya

Absztrakt

Dr. Szobonya Zoltán az 1956-os vidéki forradalom és szabadságharc egyik legnagyobb formátumú, mártírrá vált, emblemikus alakja volt. Az alábbi tanulmány az ő katonai pályafutását mutatja be, illetve a mindmáig elmaradt katonai rehabilitációjának ügyével foglalkozik.

Abstract

Dr. Zoltán Szobonya was an emblematic, key figure of the countryside's revolution in 1956, who has become a martyr. This study describes his military career and also refers the case of his necessary military rehabilitation, since his rank was also stripped and it was not restored yet.

RÖVID ÉLETRAJZA ÉS KATONAI PÁLYAFUTÁSA

Dr. Szobonya Zoltán
civil portréja 1940-ből

Szobonya Zoltán 1909. november 7-én született Jánoshalmán, háromgyermekes polgárcsaládban, szüleinek első fiaként (később még két öccse született, a későbbi gyógyszerész Béla és Pál, akiből vasúti állomásfőnök lett). Édesapja, Szobonya Pál, aki banktisztviselőként került Jánoshalmára, ekkor a jánoshalmi állami hordójelző hivatalban¹ dolgozott, később annak vezetőjeként, míg édesanyja, Zámbo Ilona tüdőgondozónő volt. Szobonya Zoltán elemi iskolai tanulmányait 1916 és 1920 között Jánoshalmán végezte, majd a hajdúnánási református alapítású, nyolcosztályos főgimnáziumban tanult tovább, itt is érettségizett 1928-ban.

¹ A hordójelző hivatalok a kereskedelmi minisztérium rendeletére kerültek felállításra, feladatuk a szeszesitalokat tartalmazó hordók úrtartalmának jelölése és hitelesítése volt. (Szeszesitalokat tartalmazó hordók csak az úrtartalmuk és üres súlyuk hitelesített feltüntetésével voltak forgalomba hozhatók, úrtartalmat módosító javítás után is újra kellett jelezni őket.) Lásd erről a mértékekről, ezek használatáról és ellenőrzéséről szóló 1907. évi. V. törvénycikknek a hordók jelzéséről szóló III. fejezetét.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 3. szám

Ezt követően Debrecenben tanult jogot. Ahogy ez akkoriban meglehetősen gyakori volt, harmadik alapvizsgájának letétele előtt egyetemi tanulmányait anyagi okokból félbe kellett szakítania. Ezt követően egy jánoshalmi ügyvédnél tevékenykedett, majd Jánoshalma községházán volt közigazgatási gyakornok. Jogtudományi doktorátusát végül 1938. június 30-án kapta meg. Már végzett jogászként, 1940 januárjától Bács-Bodrog vármegyében közigazgatási gyakornok, majd 1941 augusztusában a bajai járás szolgabírója lett.²

Szobonya Zoltán katonai pályafutása jogi tanulmányaival párhuzamosan indult: először 1929. október 1-től 1931. augusztus 22-ig Debrecenben, a 12. honvéd gyalogezred I. zászlóaljánál szolgált. Közben végzett el egy 1930. május 31-én véget érő karpaszományos tartalékos tiszti tanfolyamot is (a katonai nyilvántartás szerint csapatneme a fogatolt vonat lett). 1934. május-júniusában ismét bevonult zászlóaljához Debrecenbe, két hónapos fegyvergyakorlatra, ekkor még hadapród őrmesterként. Következő behívása bő öt évvel később történt, 1939. szeptember 17-től 1940. február 28-ig a 32. határvadász zászlóalj 4. sz. őrsénél teljesített szolgálatot őrsparancsnokként Békés megyében, a román határ mentén már, mint tartalékos zászlós. Ezt követően, 1940. július 1-től 1940. november 15-ig a 20. gyalogezred III. zászlóaljának 7. századában volt szakaszparancsnok Baján, ekkor már tartalékos hadnagyként. Következő behívására a Jugoszlávia elleni hadjárat idején került sor: ekkor 1941. április 5-től 1941. május 15-ig a 20. gyalogezred III. zászlóaljának segéd-tisztjeként hadművelési területen volt a Délvidéken. Ezt követő behívására még 1941-42 telén került sor, ennek során 1941. november 15-től 1942. január 10-ig a 20. gyalogezred II. zászlóaljánál volt szakaszparancsnok Kiskunhalason.

Dr. Szobonya Zoltán mint tartalékos hadnagy, 1943-ban

Utolsó behívására 1943 novemberében került sor, ekkortól folyamatosan teljesített 18 hónapnyi hadművelési szolgálatot, mint segéd tiszt a 103. hadihíd csoportnál, egészen

² HM HIM Központi Irrattár 302/820. sz. tiszti okmánygyűjtő, önéletrajza alapján, illetve <http://szobonyazoltan.com/eletut.html> (letöltés ideje: 2013. augusztus 8.), valamint Czeller Zoltán: Dr. Szobonya Zoltán életútja. In. Hunyadi Népe 2009. november, 6. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 3. szám

1945-ös hadifogságba eséséig. A 103. hadihíd csoport a magyar 1. hadsereg közvetlen alárendeltségébe, annak műszaki parancsnoksága alá tartozott, feladataként az ide beosztott hadihídoszlopok tevékenységét fogta össze. Itt teljesített szolgálata közben, 1944. január 1-vel nevezték ki tartalékos főhadnaggyá. Csapattestével 1944 áprilisában vonult el a keleti hadszíntérre, a Kárpátok előterébe, itt 1944. augusztusig tartózkodott. Ezt követően a magyar 2. hadsereg II. hadtestjének alárendeltségében 1944 szeptemberétől novemberig Torda térségében került alkalmazásra, illetve innen vonult vissza a Felvidék felé. 1944. december 1-től ismét az 1. hadsereg alárendeltségében folytatták a visszavonulást Szlovákián, a Garam völgyén, Dunaszerdahelyen keresztül a Szigetközbe, ahol csapattestével Darnózseli községben szállásoltak be 1945. január közepén. Dr. Szobonya Zoltán tartalékos főhadnagy Darnózseltől északnyugatra, Sérfenyőszigeten (ma Dunasziget) esett szovjet hadifogságba 1945. április 2-án. Dr. Szobonya Zoltánt hadifogsága kezdetén, 1945 augusztusában a romániai Foksányban lévő nagy gyűjtőtáboron át a Szovjetunióba szállították. Hadifogságát javarészt az Urálban, Karpinszkban lévő 504. sz. hadifogolytáborban töltötte, de megfordult a szerovi és volsankai táborokban is. Hadifogsága idején dr. Szobonya Zoltán gyári munkásként, vasútépítésen, erdőirtáson, illetve külszíni szénbányában is dolgozott. Itt a hidegben reumát és kétoldali vesegyulladás is kapott. A hadifogságból súlyosan megromlott egészségi állapotban, 1947. július 2-án tért haza.³

A szovjet hadifogságban dr. Szobonya Zoltán által „gyűjtött” egészségi problémáiról a katonai feljegyzésekben szívizom elfajulás, valamint idült vesegyulladás szerepel. Ő maga 1950-ben írt önéletrajzában azt írta, hogy ezek következtében 75%-os hadirokkanttá vált és emiatt csapatszolgálatra már nem volt alkalmas. Ennek ellenére egy 1951-es elbírálási lap szolgálati alkalmassági fokát korlátozottan alkalmasban állapította meg.⁴

Hazatérése után dr. Szobonya Zoltán járási főjegyzőként dolgozott 1949-ig, ekkor azonban az állami szolgálatból ki kellett lépnie, mert nyílt szavazáson az egyházi iskolák államosítása ellen voksolt. Ezt követően egy jánoshalmi ügyvédi irodában – később ügyvédi munkaközösségben – dolgozott. Egyre gyarapodó családjával – kislányai 1951-ben, 1953-ban és 1954-ben születtek – ekkor már Mélykúton lakott, ahol a két községnek a rendszer által célba vett és sokat sanyargatott módos gazdáin, a „kulákokon” is sokat segített. Egy 1955-ös ÁVH jegyzőkönyv ezért „a kulákok védőszentje” jelzővel illette.⁵

1952 júniusában letartóztatták, majd internálták, kényszerlakhelyül Dunavecset jelölték ki számára. Innen az 1953 júniusában megalakuló – első – Nagy Imre-kormány által hirdetett amnesztia, a kitelepítések és internálások megszüntetésének eredményeként térhetett haza.⁶

Annak ellenére, hogy a hadifogságból történt 1947-et hazatérését követően dr. Szobonya Zoltánt már nem hívták be tartalékosként és nem teljesített szolgálatot a magyar

³ HM HIM Központi Irattár 302/820. sz. tiszti okmánygyűjtő, személyi adatlap, illetve önéletrajz alapján.

⁴ HM HIM Központi Irattár 302/820. sz. tiszti okmánygyűjtő, katonai anyakönyvi lap, elbírálási lap.

⁵ <http://szobonyazoltan.com/eletut.html> (letöltés ideje: 2013. augusztus 8.)

⁶ Uo.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 3. szám

Honvédségben, illetve Néphadseregben, az illetékes katonai szervek a korábban említett elbírálási lapon túl sem feledkeztek meg róla. A Néphadsereg Kiskunhalasi járási kiegészítő parancsnokság 1955. december 4.-ei keltezésű feljegyzési lapja szerint a róla kért jellemzésben Jánoshalma PB. titkára az alábbiakat írta: *„Pártonkívüli. Járási jegyző és leventeoktató volt. Politikailag passzív. A múlt rendszer híve. Megbízhatatlan.”*⁷

SZEREPE AZ 1956-OS FORRADALOMBAN, ÉS ELÍTÉLÉSE

Az 1956-os forradalom kitörését követően, október 26-án dr. Szobonya Zoltánt, mint a forradalom egyik várható vezetőjét a helyi pártállami válságstáb letartóztatta, azonban a helyi lakosság szinte azonnal kiszabadította, majd a jánoshalmi Forradalmi Bizottság titkáráként a helyi forradalmi események egyik fő szervezője és fő szereplője lett. Nagy tetterővel és lelkesedéssel dogozott a demokratikus reformokon, emellett sikerrel fogott vissza mindenkit az önbíráskodástól és a személyes bosszútól is, így ott pártállami rendszer egyetlen funkcionáriusának, illetve mások kárára haszonélvezőjének sem esett baja. Az ő nevéhez fűződött – egyebek mellett – a Nemzetőrség tevékenységének járási szintű összehangolása is. A Jánoshalmán diszlokáló 91. páncéltörő tüzérezred katonáihoz az alábbi szavakat intézte 1956. október 28-án: *„Magyar Katonák, Testvéreim! Az egész magyar nép megmozdult, hogy követeléseit tettekkel igazolva harcoljon ősi jogaiért, a szabadságért. Ez a harc minden igaz magyar harca, így katonáinké is. Hiszen népünk fiai vagytok, magyarok vagytok. Álljatok a nép oldalára, ne lőjetekek fegyvertelen honfitársaitokra!”*⁸

Dr. Szobonya Zoltán kiállításának, buzdító beszédeinek is jelentős szerepe volt abban, hogy a 91. páncéltörő tüzérezred Forradalmi Katonai Tanácsa – akikkel szoros kapcsolatban volt – 1956. november 4-én hajnalban a szovjet csapatok támadásának hírére katonai előkészületeket tett, melyekkel ő egyetértett. A laktanya katonái készek voltak szülőföldjük fegyveres védelmére, de miután látták, hogy nem bontakozik ki országos védelmi harc a szovjet csapatok ellen, ők sem akartak emberéleteket áldozni, aznap késő délutántól csak járőrözést folytattak.⁹

A szovjet csapatok 1956. november 7-ei jánoshalmi bevonulása után dr. Szobonya Zoltán a tanácsházán egyedül fogadta őket, ahol az illetékes szovjet katonai parancsnok köszönetet mondott neki a személy- és vagyon biztonság fenntartásáért, de később ez sem számított enyhítő körülménynek. Dr. Szobonya Zoltánt 1957 februárjában letartóztatták, a vád „a demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés kezdeményezése és vezetésének büntette” volt. Egy róla készült katonai feljegyzési lapra 1957 októberében az alábbiak kerültek: *„Jánoshalma és a környező községek ellenforradalmi erőinek legfőbb vezetője volt. Letartóztatták, a népi dem. államrend elleni szervezkedés büntette miatt.”*¹⁰

⁷ HM HIM Központi Irattár 302/820. sz. tiszti okmánygyűjtő, feljegyzési lap.

⁸ <http://szobonyazoltan.com/vadirat.html> (letöltés ideje: 2013. augusztus 8.).

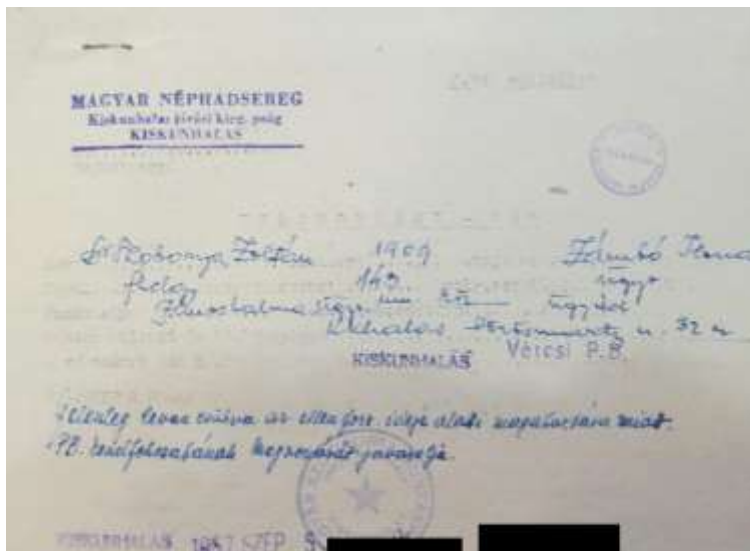
⁹ <http://szobonyazoltan.com/eletut.html> (letöltés ideje: 2013. augusztus 8.).

¹⁰ HM HIM Központi Irattár 302/820. sz. tiszti okmánygyűjtő, feljegyzési lap.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 3. szám

Katonai felülvizsgálati lapjára Kiskunhalason az alábbiakat írták (dátum nélkül, az idézetek változatlan helyesírással kerülnek leközlésre): „Jelenleg le van csukva az ellenforradalom ideje alatt magatartása miatt. PB. rendfokozatának megvonását javasolja.” Ehhez a Belügyminisztérium véleménye rovatba, szintén még Kiskunhalason az alábbiakat írták (1957. október 17-én): „Nevezett az ellenforradalom alatt ellenforradalmi cselekményt hajtott végre, őrizetben van, eljárás lesz (sic!) ellene indítva. Politikailag megbízhatatlan személy. A rendszer ellensége. Már volt ellen (sic!) eljárás indítva.”¹¹

Feljegyzési lap dr. Szobonya Zoltán személyi okmánygyűjtőjéből letartóztatása után, 1957 szeptemberéből (HM HIM Központi Irrattár)

A fenti felülvizsgálat következményeként dr. Szobonya Zoltán rendfokozatát 1958. február 20-án, a HM 0142/1958. sz. paranccsal elvették, lefokozták honvéddé.¹²

Bár sem a kommunista túlkapásokkal kapcsolatos elszámoltatás nem történt a térségben, sem fegyveres ellenállás és így sem emberéletben, sem magán, illetve közvagyonban nem esett kár, vádiratában az szerepelt, hogy „igaz, hogy sem emberéletben, sem anyagiakban semmiféle kár nem keletkezett, de ha jöttek volna a szovjet csapatok, akkor lőttek volna.”¹³

¹¹ HM HIM Központi Irrattár 302/820. sz. tiszti okmánygyűjtő, felülvizsgálati lap.

¹² HM HIM Központi Irrattár 302/820. sz. tiszti okmánygyűjtő, személyi adatlap.

¹³ <http://szobonyazoltan.com/életut.html> (letöltés ideje: 2013. augusztus 8.).

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 3. szám

A forradalom és szabadságharc leverése után feloszlatott jánoshalmi 91. páncéltörő tüzérezred, mint katonai erő bevetésének elrendelése nem dr. Szobonya Zoltán hatásköre lett volna és erre sor sem került, a helyi, keményvonalas kommunista vezetők számára karakán kiállása és hajlíthatatlan elhűsége elfogadhatatlan volt. (Bács-Kiskun megyében a keményvonalas kommunisták közül katonai vonalon hírhedtté vált például Gyurkó Lajos vezérőrnagy, a 3. hadtest és Kecskemét helyőrségparancsnoka, aki számos sortüzért és kivégzésért is felelős volt).

Ennek következményeként dr. Szobonya Zoltánt kötél általi halálra ítélték. A sikertelen fellebbezés után az ítéletet 1958. szeptember 29-én reggel 6:30-kor hajtották végre a kecskeméti börtönben.

REHABILITÁCIÓJA A RENDSZERVÁLTÁST KÖVETŐEN

Dr. Szobonya Zoltán emléktáblája a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet falán. A felvétel 2014. szeptember 29-én készült, a mártír jogász kivégzésének 56. évfordulóján (a szerző gyűjteményéből)

A Kádár-rendszer gyakorlati összeomlását követően, kivégzésének 31. évfordulóján, 1989. szeptember 29-én családja dr. Szobonya Zoltán földi maradványait exhumáltatta Kecskemétről és Budapesten az Új Köztemető 301-es parcellájában méltóképpen újratemetette. Dr. Szobonya Zoltánt Göncz Árpád köztársasági elnök 1991. október 23-án posztumusz az 1956-os Emlékéremmel tüntette ki, mely elismerést családja másnap vette át az Országházban. 1992. október 23-án szülővárosában, Jánoshalmán az egykori Szabad Május teret róla nevezték el, majd 2009. április 17-én Kecskeméten is felvette a nevét egy újonnan kialakított utca, melynél emlékkő is felállításra került. Kivégzésének 35. évfordulóján, 1993. szeptember 29-én a kecskeméti börtön falán, majd 1996. október 23-án a jánoshalmi polgármesteri hivatal falán, végül 2004. október 23-án Mélykúton helyeztek el emléktáblát dr. Szobonya Zoltán tiszteletére.

1993. október 23-án posztumusz Jánoshalma díszpolgárává avatták és 2003 augusztusában megkapta a „Mélykút községért” díjat is. 2006-ban a Fundamentum

'93. Studio Martinidesz László és Körtési Béla rendezésében 50 perces dokumentumfilmet készített róla *Portré dr. Szobonya Zoltánról* címmel, 2008. óta emlékérem viseli a nevét és 2008. október 17-én Kecskeméten „Gloria Victis” címmel konferenciát is rendeztek az 1956-os forradalmat követő megtorlásról, kivégzésének 50. évfordulója alkalmából. Végül Jánoshalmán 2009. október 23-án, születésének 100. évfordulóján a polgármesteri hivatal folyosóján bronz mellszobrot állítottak a tiszteletére. Kecskeméten, a börtön falán található

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 3. szám

emléktáblánál minden év szeptember 29-én megemlékezést és koszorúzást tartanak dr. Szobonya Zoltán tisztelői.

A dr. Szobonya Zoltán utca kezdeténél felállított emlékkő 2014. szeptember 29-én (a szerző gyűjteményéből)

AZ EDDIG ELMARADT KATONAI REHABILITÁCIÓJÁNAK ÜGYE

Dr. Szobonya Zoltán fentebb említett jogi-erkölcsi rehabilitációja ellenére a katonai rehabilitációja ma is várat magára. Ezzel kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy a HM Rehabilitációs Bizottsága elé csak 2007. június 30-ig lehetett felülvizsgálati eljárás kezdeményezésére kérelmet benyújtani, azt követően már nem. Véleményem szerint az 1956-ot követő felülvizsgálatok során tömegesen lefokozottak katonai rehabilitációjának 2007. június 30-ai lezárása több szempontból is aggályos. Sokan voltak az érintettek közül, akik maguk sem tudtak a lefokozásukról: ilyenek voltak a kivégzettek, illetve az ő hozzátartozóik, valamint a nagy számban külföldre emigrálók egy jelentős része is. Olyanok is számosan voltak, akik természetes halállal 1989 előtt elhunytak meg sem érték a rendszerváltást, így ők maguk, illetve ha nem tudtak róla, hozzátartozóik sem tudták kérvényezni a csak ezután lehetővé váló eljárást a jogsértő döntés megsemmisítésére és a rendfokozat helyreállítására. Dr. Szobonya Zoltán családja sem tudott korábban az ő lefokozásáról, így értelemszerűen annak hatálytalanítását sem kérvényezhette.

Remélhetőleg a jövőben újra lehetőség nyílik a jogsértő módon lefokozott egykori hivatásos és tartalékos tisztek katonai rehabilitációjára és így dr. Szobonya Zoltán katonai rendfokozatának helyreállítására is.

Kulcsszavak: dr. Szobonya Zoltán, életrajz, katonai pályafutás, 1956-os forradalom, megtorlás, rehabilitáció

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 3. szám

Keywords: dr. Zoltán Szobonya, biography, military career, Hungarian revolution of 1956, reprisal, rehabilitation

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

1. HM HIM Központi Irattár 302/820. sz. tiszti okmánygyűjtő (dr. Szobonya Zoltán okmánygyűjtője)
2. <http://szobonyazoltan.com/>
3. Czeller Zoltán: Dr. Szobonya Zoltán életútja. In. Hunyadi Népe 2009. november, 6. o.
4. 1907. évi V. törvénycikk a mértékekről, ezek használatáról és ellenőrzéséről (online elérhető: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=6944>)
5. A Szobonya-család szíves közlései